ROMANIAN LITERATURE IN THE DIGITAL AGE

Luiza Marinescu
Assoc. Prof., PhD, Spiru Haret University of Bucharest

Abstract:There are blessed ages in which computer scientists and humanities scholars are supposed to cooperate in order to develop and share Knowledge and methodologies in a new common research area: the digital humanities. In Romania, among the academic personalities, Solomon Marcus (1st of March 1925, Bacău - 17th of March 2016, Bucharest) was perhaps the only one who happily combined linguistics and mathematics, being known in the Romanian philological environment especially for Lingvistica matematică/ Mathematical Linguistic, Modele matematice în lingvistică/ Mathematical Models in Linguistics 1963, 1966 şi Poetica matematică/ Mathematical Poetic 1970 and in the international scientific field for numerous translation and also for numerous papers published in prestigious publishing houses in Paris, New York and Bologna.
Grounded in the Distant reading paradigm (i.e. using digital humanities in analyzing large collection of literary texts) the paper, From close and to distant reading of Romanian novels from 1850 to 1920 provides a historical classification of texts in order to be included in a multilingual European Literary text Collection (ELTeC), permitting to test methods and compare results across national traditions and consider the consequences of such resources and methods for rethinking fundamental concepts in literary history. The paper is structured in the following chapters:

1. *Close and Distant Reading in Digital Humanities: Romanian literature case from 1850 to 1920.*
2. *Romanian Literary History and Ways of Transnational Knowledge through Distant Reading of Literary Facts: 100 Romanian Novels from 1850 to 1920*
3. *Transnational Redefinition of Periods in National History Through a Literary Species: the Novel*
4. *The Problem of "Translation / Export" of National Literary Histories*

Keywords: Romanian literary history, mathematical linguistics, digital humanities, Solomon Marcus, Franco Moretti

1.De la lectura clasică la cititul la distanță și domeniul de studii Digital Humanities: cazul literaturii române între 1850-1920

Se spune că o carte adevărată nu este cea pe care o citim, ci **cartea care își citește cititorul.** În lumea contemporană acestui obicei al lecturii i s-au asociat termeni internaționali precum *close reading, hyper reading, social reading, distant reading, historical contextualization, surface reading.* Și asta pentru că s-au diversificat mediile în care citim literatura în epoca digitală, fie ele cartea tipărită, e-reader, tabletă, telefon, computer sau smartphone, acest fapt generând puncte tari și puncte slabe ale diferitelor strategii de lectură. O metodă de studiu literar în lumea occidentală rămâne lectura supranumită *close reading.* În 1920 criticul literar I. A. Richards a făcut un experiment cu studenţii săi, pe care i-a pus să interpreteze poezii, fără a le oferi nici un fel de informaţii despre autor, despre contextul publicării, despre curentul literar al perioadei, despre titlu poemului. Studenţii au eşuat în acest experiment, iar I. A Richards şi-a dat seama că această abilitate de a interpreta un text literar, fără nici o informaţie contextuală, este foarte utilă şi a numit-o close reading, încercând să o cerceteze şi să o dezvolte izolat de toate celelalte abilităţi de lectură. Această abilitate sau metodă specifică presupune,

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

întocmai precum contextualizarea istorică, un loc de frunte în munca literaților, fiind interconectată cu metoda de contextualizare istorică. În cartea sa *Practical Criticism* I. A. Richards îi invită pe cititori să acorde atenţia supremă cuvântului tipărit pe pagina respectivă şi „să facă dreptate" în acest fel textului însuşi.

Cleanth Brooks, Robert Penn Warren, Allan Tate şi John Crowe Ransom, adică noua critică (New Critics) care a debutat prin anii 1930 şi care a dominat viaţa literară cam până prin anii 1950-1960, au considerat *close reading* o formă particulară, foarte precisă de identificare a tuturor subtilităţilor semantice şi sintactice ale textului literar, izolând-o şi cultivând-o separat. Pentru ei, textele literare nu au nici un fel de funcţie socială sau psihologică, şi după părerea lor, ele nici nu educă şi nici nu fac din lume un loc mai bun. Ele îşi poartă propria valoare literară care, la un moment dat, piere întocmai precum o fiinţă umană. Comparaţia cu fiinţa umană e corectă în contextul în care fiinţa umană trăieşte izolat, eventual într-un mediu experimental gen laborator. Pe cititori, în opinia acestor critici nu ar trebui să îi privească nici opinia autorului, nici biografia sa, nici contextul social, politic şi istoric. Cei care citesc îndeaproape textul (Close readers) trebuie să ignore deliberat toate contextele istorice, sociale, politice și biografice pentru a se concentra doar asupra textului. Close readers lucrează doar pe textul literar, prin acordarea de maximă atenție a cuvintelor din pagină. Close reading este o formă foarte precisă de lectură, ce caută subtilitățile formelor literare, suporturile și structurile ce construiesc un roman, un text dramatic sau unul liric.

În epoca contemporană această Nouă critică/ New Critics e considerată formalistă, anistorică şi apolitică de către Noii istorici / New Historicists, care discută în direct opoziţie cu generaţia anterioară numită Noii critici/ New Critics și sunt de părere că această metodă nu mai este una crucială. Close reading are meritul de a lăsa cititorul să se concentreze asupra cuvintelor sau a frazei şi să exploreze sensurile. Uneori însă această analiză microscopică a cuvintelor şi a sensurilor e inutilă şi complicată, forţată şi fără legătură cu restul textului. Alteori, cel care realizează analiza. care e o disecţie a textului, este cunoscător şi al contextelor, şi al detaliilor biografice, dar aceste aspecte sunt eludate de analiza finală, vitregindu-i înţelesul. Cititorul de tip close reader măreşte detaliile textului, pe care îl supune unui zoom şi „nu vede pădurea de copaci". El vede copacul la microscop. Fireşte că textul contează pentru cititor şi că în totdeauna cititorul trebuie să se întoarcă la text.

Literatura română a evoluat în alte condiţii şi, în loc de această etapă de teoretizare a lecturii, a avut parte de dezbateri legate de modernitatea literaturii în privinţa scrierii istoriei literare. Eugen Lovinescu şi George Călinescu sunt cei care trasează coordonatele modernităţii istoriei literare româneşti, decalând cu mai multe decenii discuţia integrării tipurilor de lectură.

În succesiunea close reading, când informatica a întâlnit literatura, în Europa occidentală s-au dezvoltat mai multe strategii de bază referitoare lectura zilnică a textelor on-line. O formă de cooperare a lecturii on-line se numește *social reading*, un fel de lectură colectivă, diferită de cea făcută la colțul străduțelor medievale, când *Divina Commedia* își câștiga notorietatea. Formele de lectură istorică ale textelor literare și contextualizarea istorico-literară a constituit o etapă absolut necesară în evoluția procesului de lectură. Utilizările și limitările oferite de conceptul de distant reading formulat cu eleganță intelectuală de Franco Moretti a generat noi idei legate de utilizarea hărților literare pentru „*Atlasul romanului european 1800-1900*" și a oferit o soluție academică de abordare a textelor literare, care rezultă din analizarea de către computer a unor mari cantități de date. Aceste noi abordări academice ale lecturii nu se concentrează asupra interpretării datelor, ci asupra determinărilor de suprafață, referitoare la materialitate.

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

Această deghizare umanistică a informaticii şi a matematicii a pornit de la articolul lui Noam Chomsky , *Three models for the description of language*, "I.R.E. Transactions on Information Theory", vol. IT-2, no. 3: 113-24 (1956) şi de la cartea acestuia, *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton, 1957; Berlin and New York: 1985, care detaliază cele trei modele matematice de descriere lingvistică. Ideile acestor lucrări s-au dezvoltat diferit în occident şi în Europa răsăriteană.

O relatare edificatoare despre evoluţia alianţei dintre ştiinţele umaniste şi matematică/ informatică în România este oferită de academicianul Solomon Marcus (*Singurătatea matematicianului*, 2010), care menţionează că şi şcoala rusă propusese o alianță între lingvistică și matematică. „N. Kolmogorov propune un model algebric al cazului gramatical, V. A. Uspenski publica un model algebric al părții de vorbire, iar R. L. Dobrushin propune un model algebric al categoriei gramaticale. Primele experimente de traducere automată, începute încă în anii ’40, au un caracter predominant ingineresc, dar in 1958 O. S. Kulagina extrage din acest tip de activitate o descriere a noțiunilor de bază ale gramaticii pe baza teoriei mulțimilor. Tatonarea posibilităților de traducere automată și de documentare automată în Europa occidentală, în cadrul Euratom, și în S.U.A., de exemplu, prin David Hays, conduce, spre sfârșitul anilor ’50 si începutul anilor ’60, la diverse idei de proiectivitate sintactică (Yves Lecerf și alții), o provocare interesantă pentru teoria grafurilor. În toate aceste activități sunt implicate esențial logica matematică (gramatica generativă a lui Chomsky este, în esență, un sistem formal în sensul lui Hilbert) și unele capitole de combinatorică (sistemele lui Post și probleme de tipul celor propuse la începutul secolului trecut de Axel Thue). Tot din direcție logico-matematică provin ideile lingvistice și logice ale lui Y. Bar-Hillel (1953) si J. Lambek (1958). F. Harary și N. Paper propun în 1957 un calcul al distribuției fonemelor, N. Chomsky prezintă în 1958 o analiza a relației dintre lingvistică, logică, psihologie și calculatoare; în același an, Y. Bar-Hillel analizează procedurile de decizie în limbile naturale. M. Masterman discută în 1957 relaţia dintre semantică și sintaxă în traducerea automată. La toate acestea trebuie să adăugăm articolul lui S. C. Kleene din 1956, privind reprezentarea evenimentelor în rețele nervoase și în automate finite, în ordinea de idei inaugurată de articolul din 1943 al lui W. S. McCulloch și E. Pitts, asupra unui calcul logic al ideilor implicate in activitatea nervoasă.” (Marcus, 2010:13, 14)

2. Istoria literară românească şi modalităţile de cunoaştere transnaţională prin intermediul lecturii la distanţă: 100 de romane româneşti din perioada 1840-1920

a. Rafinarea conceptului de lectură a romanelor cu ajutorul mijloacelor tehnologice diverse: tipuri de lectură şi de media

Critica literară din spaţiul anglo-saxon şi american a rafinat teoretizarea conceptului de citire/lectură sub denumirea de *reading*. Romanele au rămas un gen de lectură iubită, căci şi în zilele noastre cărţile tipărite, computerul, laptopul, tabletele, e-readerul, telefonul mobil, I pad sau Iphone-ul toate acestea medii tehnologice de lectură schimbă modalitatea de receptare, şi implicit, de interpretare a textului romanelor.

În vechime, se spunea că zeul egiptean Thot al lunii, al aritmeticii, al vorbirii și inventatorul scrisului dăruise oamenilor această din urmă invenție ca un suport menmotehnic pentru lectură, pentru a-i face pe oameni să rețină ceea ce citesc. În ultimele decenii în spațiul european occidental s-a pus foarte mult în discuție:

1. În ce măsură aceste medii tehnologice, textele digitale influențează procesul lecturii și al înțelegerii textelor?

BDD-A28594 © 2018 “Petru Maior” University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

2. Dacă cititorul a realizat lectura unui text în medii diferite, înseamnă că el a efectuat lectura unor texte diferite?
3. Ce diferenţe există între reacţiile/răspunsurile diferite ale creierului uman în cazul lecturii textului pe hârtie şi în cazul lecturii cuvintelor pe ecran? Există reguli de prevenire a erorilor?

Concluzia este că ecranul afectează înţelegerea textului, diminuând capacitatea creierului de a-şi aminti ceea ce a citit pe ecran şi influenţând claritatea redării informaţiei parcurse . (Carr, 2010; Birkerts, 1994; Car, 2013; Hayles, 2012) Prin viteza de scriere utilizând funcţiile copy-paste CIYITORUL decalează capacitatea creierului omenesc de a înţelege ceea ce citeşte şi de a scrie în cuvinte proprii ceea ce a înţeles. Funcţiile copy şi paste măresc timpul de scriere şi diminuează timpul de procesare în creier a informaţiei deja parcurse. Lectorul on-line, care şterge barierele dintre texte, dintre cititor şi autor este un căpcăun efemer de informaţie neprocesată, pe care nu are timp să o transforme în substanţă nutritivă pentru evoluţia lui spirituală. Informaţia din textul literar selectată rămâne ciuntită, ruptă, aleator combinată sau juxtapusă într-un alt text on-line ori printat şi imposibil de povestit cronologic. Pentru literaţi şi pentru oamenii de ştiinţă lectura în medii tehnologice variate, spre deosebire de lectura clasică a textului tipărit prezintă avantajul funcţiei de căutare, selectare şi copiere. De asemenea este vorba şi despre diseminarea materialului selectat, prelucrat. Ar mai fi o singură condiţie: timpul de procesare umană a informaţiei prezentate să nu se diminueze, iar corectarea rezultatului să se facă şi clasic, pe hârtie.

Capacitatea de a se cufunda în lectură a cititorului este mărită în cazul textelor electronice dispuse pe dispozitive tip e-reader sau e-book pentru că acestea nu oferă posibilitatea de a naviga on-line, întrerupând lectura liniară, pentru a învăța mai multe despre autor, despre locurile descrise în roman, despre informații referitoare la personajele din roman, care sunt pasajele cele mai citite sau cele mai comentate.

În privința softurilor, foarte mulți cititori preferă textele care se pot rearanja (*reflowable texts*), adică textele fără un număr fix de pagini, care pot fi citite cu diverse mărimi de fonturi. Cititorii profesioniști, literații, pe de o parte, preferă textele cu număr fix de pagini, astfel ca acestea să poată fi citate în publicațiile academice.

b. De la lectura de tip close reading spre lectura la distanță (distant reading) în domeniul științelor umaniste pe suport digital (digital humanities): cazul literaturii române din perioada 1850-1920

În România, acest moment al joncţiunii ştiinţelor umaniste cu matematica şi informatica este descris de către academicianul Solomon Marcus (*Singurătatea matematicianului*, 2010):

„Să rezumăm. Dezvoltări din direcţii foarte diferite fac joncţiunea în a doua parte a anilor ’50, aducând într-o albie comună discipline dintre cele mai diverse: lingvistica, psihologia (Chomsky considera lingvistica generativă un capitol al psihologiei cognitive), calculatoarele, matematica, logica şi biologia; dar prin teoria informaţiei, în plin elan atunci, s-a făcut legătura şi cu fizica, în special cu termodinamica. Inutil să mai adaugăm că filozofia se afla în faţa unor provocări fără precedent. Evenimentele enumerate aveau loc într-un moment în care se năştea informatica în Romania, sub bagheta extraordinarului dirijor de energii creatoare care a fost Grigore C. Moisil. Şi pentru că, vorba poetului, toate aceste lucruri *trebuiau să poarte un nume*, s-au inventat diverse etichete, una dintre ele fiind lingvistica matematică. Sintactic, nu putem alătura decât doi termeni; dar era clar că noile preocupari nu combinau numai două domenii, ci

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

mai multe. Marea noutate consta în faptul că se aflau împreună cel puţin şase discipline, dintre care trei din domeniul socio-uman. Se mai aflau impreună ştiinta şi ingineria. Polaritatea pascaliană «spiritul de geometrie, spiritul de fineţe» şi contrastul dintre cele două culturi, la care se referea C. P. Snow, primeau o provocare fără precedent. Ne aflam în plină transdisciplinaritate. Cum puteam rămâne indiferent la aceste evoluţii? Am intrat în joc. Am simţit că unor energii care aşteptau de mult să se dezlănţuie le-a venit ceasul. Într-un timp record, m-am iniţiat în lingvistica structurală, disciplina prin care te apropiai de noile preocupari din direcţia lingvisticii. Am fost ajutat in aceasta privinţă de discuţiile cu Emanuel Vasiliu, cel mai apropiat de logică şi de matematică, dintre lingviştii români ai acelui moment, şi de Paula Diaconescu, entuziasta cercetătoare în analiza structurală a limbii române; amândoi, de la Catedra de limba română a Universităţii din Bucureşti, catedra condusă de Profesorul Alexandru Rosetti. Lor, li s-au adăugat ulterior Edmond Nicolau şi Sorin Stati. Între Rosetti şi Moisil a existat o atracţie magnetică, ei au încurajat şi sprijinit o colaborare faţă de care cei mai mulţi se arătau sceptici. Sprijinul lor, la Universitate şi la Academie, a permis României să fie una dintre primele ţări în care s-au ţinut cursuri universitare de lingvistică matematică şi computaţională şi în care s-a infiinţat o revistă de profil, în limbi internaţionale.

Un loz câştigător

Drept rezultat, a urmat o dezvoltare vertiginoasă, oglindită parţial în recentul volum *Grigore C. Moisil and his followers in theoretical computer science (*Ed. Academiei Romane, 2007). În această atmosferă, am redactat cursul de lingvistică matematică pe care Editura didactică şi pedagogică mi l-a publicat în 1963, cu rezerva considerată normală faţă de o întreprindere aparent hazardată. Entuziasmul mă impiedica să sesizez caracterul aparent utopic al traseului pe care mă angajam. Cursul se baza în bună măsură pe cercetările mele personale, publicate în reviste. Pentru a mă testa, am trimis cartea la câteva adrese universitare potenţial interesate într-o atare aventură. A fost un loz câştigător. A urmat publicarea ei la New York, la Paris, la Moscova şi la Praga. Marile enciclopedii Brockhaus, Encyclopaedia Universalis, Enciclopedia Einaudi, Great soviet Encyclopedia, Encyclopedia of Mathematics şi numeroase enciclopedii de lingvistică, de cibernetică, de informatică au menţionat una sau alta dintre ediţiile cărţii. Trăiam astfel o experienţă nouă, nu mai rămâneam cantonat într-un domeniu cu graniţe destul de precise, ci mă aflam pe un traseu transdisciplinar, care mă obliga să învăţ nu numai lingvistica, ci şi biologia sistemului nervos, biologia eredităţii, logica, psihologie cognitivă, structura limbajelor de programare şi anumite capitole de matematică discretă, care nu erau pe linia antrenamentului meu anterior, din studiul funcţiilor reale şi al topologiei generale. Am simţit tot timpul, în această nouă etapă, sprijinul Profesorilor Rosetti, Moisil şi Miron Nicolescu. Atunci am descoperit faptul că, prin interacţiune cu disciplinele socio-umane, matematica şi calculatoarele dobândesc, pentru un public destul de larg, o valoare culturală." (Marcus, 2010: 15-17)

În România adevărata digitizare a cataloagelor din biblioteci începe după 1990 (Biblioteca Academiei Române), iar scanarea primelor cărţi începe să se producă în momentul în care computerele personale/PC-urile încep să facă parte din munca zilnică a literaţilor, cu aproximaţie la începutul primului mileniu. Primele biblioteci digitizate (colecţii ale bibliotecilor municipale –digibuc, colecţii ale bibliotecilor judeţene şi universitare- BCU, BCU *Lucian Blaga*) încep să fie funcţionale. Generalizarea folosirii internetului prin instalarea reţelelor corespunzătoare se face cu aproximaţie în 2010, când România e considerată una dintre ţarile în care viteza de navigare pe reţelele de internet este una maximă. Accesibilitatea dispozitivelor/

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

media pentru lectura on-line se produce cam tot din 2010, când, în fiecare an, generaţiile de dispozitive se perfecţionează şi îşi fac apariţia cititorii on-line de romane.

În Europa occidentală cele mai citite cărţi în 2009 erau romanele. Dar strategiile de lectură clasică denumite fie *close reading,* fie *deep reading* ale romanelor tipărite pe hârtie s-au schimbat. A început să se vorbească despre *hiper lectură (hyper reading*), adică lectura oricărui text dispus on-line (cu adresă electronică www, adică world wide web), descărcarea, accesarea hiperlinkurilor, folosirea operaţiilor de tăiere şi copiere (cut şi paste) cu ajutorul computerelor, o tehnică de lectură care se petrece numai în faţa ecranului, care are menirea să ne transforme capacitatea de a citi în general şi care a început să joace un rol important. Deşi hyper reading ne ajută să intrăm în legătură cu tot felul de oameni şi de informaţii de pretutindeni şi să schimbăm păreri, idei, impresii, fiind un mijloc accesibil de obţinere a informaţiilor şi a cunoştinţelor, totuşi, acest tip de lectură distrage atenţia şi afectează negativ abilitatea noastră de a înţelege textele. Uneori induce stresul şi alteori alterează reţeaua neuronală, în sensul că nu dispunem de o atenţie continuă, care să ne permită înţelegerea instantanee a textelor parcurse. Hyper reading este o formă de lectură on-line, non-lineară de lectură, adică o formă nestructurată de lectură, în care hyperlinkurile îl pot conduce pe cititor oriunde în loc să aibă loc parcurgerea de la pagina 1 la pagina 2.

Solomon Marcus compara literatura cu matematica, în privinţa schimbării paradigmei lecturii de către hipertext discutând despre *dependenţa de contexte lungi* şi subliniind diferenţele, cu mult timp înaintea acestor schimbări ale media de lectură:

„Fenomenele de textualitate, de intertextualitate şi de *hipertextualitate*, în linia de gândire a unor M Bakhtin, J. Kristeva şi a celor care, prin hipertextualitate, au transgresat secvenţialitatea textului tradiţional, sunt la ele acasă în matematică. Într-adevăr, într-un text matematic se manifestă, mai mult decât în orice alt text, fenomenele de dependenţă la distanţă. Suprimaţi dintr-o carte de matematică primele zece pagini şi riscaţi să nu mai înţelegeţi aproape nimic din rest. O operaţie similară într-o carte de geografie sau de istorie are un efect neglijabil. Faptul se explică prin structura textelor matematice; prin construcţia în etape, în care fiecare etapă se bazează în mod riguros şi explicit pe etapele anterioare. Desigur, în orice demers procedăm în etape care se folosesc de etapele precedente, dar de cele mai multe ori acest lucru se face prin reamintirea faptelor anterioare care urmează a fi utilizate. În matematică, preluarea noţiunilor, convenţiilor şi rezultatelor anterioare are o asemenea amploare, încât reluarea lor, de fiecare dată când ele sunt invocate, ar pune la grea încercare atenţia şi memoria şi ar sabota funcţia euristică a limbajului. Achiziţiile etapelor anterioare trebuie ordonate cu grijă, aşa cum se procedează într-o locuinţă, prin gruparea diferitelor obiecte în dulapuri, sertare, cutii diferite. În matematică, această ordonare impune folosirea unei anumite terminologii şi a unui anumit simbolism, prin care desemnăm noile noţiuni şi entităţi, în vederea folosirii lor cât mai comode în etapele următoare. Astfel emerge componenta artificială a limbajului matematic. Sub aspect istoric, acest fenomen s-a accentuat pe vremea lui Galilei şi a lui Newton, accelerându-se apoi şi atingând apogeul în secolul trecut.

La fel în poezie, dar din cu totul alt motiv

Să precizăm că dependenţa de contexte mari, practic, de întregul text, are loc în ambele direcţii, deci atât la stânga cât şi la dreapta. Aşa cum un element al textului depinde strict, chiar dacă indirect, de întreaga desfăşurare anterioară a textului respectiv, acelaşi element va fi invocat, direct sau indirect, în întreaga desfăşurare ulterioară a textului. Limbajul matematic este deci, prin excelenţă, un teritoriu de desfăşurare permanentă a relaţiilor anaforice şi cataforice. Este interesant faptul că, şi în poezie, localul este solidar cu globalul, se vorbeşte chiar despre

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

modul în care o serie de metafore locale se acumulează, producând o metaforă globală. Dar această dependenţă nu are, în poezie, caracterul precis şi explicit pe care îl are în matematică. Legătura dintre local şi global este, în poezie, o operaţie ambiguă, interpretabilă într-o infinitate de feluri; ea ţine deci de actul lecturii şi al interpretării, aparţine cititorului. Semnificaţiile în matematică au un statut conceptual, iar conceptele sunt susceptibile de definiţii. Acest fapt le distinge de semnificaţiile poetice, care manifestă o tendinţă anticonceptuală. Poezia încearcă să recupereze cuajutorul contextului ceea ce pierde în materie de dicţionar. De aceea ea are nevoie de contexte practic infinite, regăsind astfel, pe o cale complet diferită, o situaţie valabilă şi în matematică." (Marcus, 2010: 32-34)

În eseul *Hyper-Readers and Their Reading Engines (Hipercititorii şi motoarele lor de citit*) James J. Sosnoski defineşte hyper reading în legătură cu „practicile de lectură asistate de computer, bazate pe necesitatea existenţei unui ecran" (Sosnoski, 1999: 167) şi identifică opt operaţii adiacente acestei metode: ***filtrarea (filtering), smântânirea/frunzărirea (skimming),ciugulirea/scobirea/săparea cu târnăcopul (pecking), filmarea (filming), încălcarea legilor sau hotarelor textului (trespassing), anularea autorităţii (de-authorizing) şi fragmentarea (fragmenting***). Hiper lectorul (hyper reader) e mai selectiv, supunând textul *filtrării(filtering*) cu textele citite pe ecran decât cu cele tipărite (Sosnoski, 1999: 163), pentru că are la îndemână motoarele de căutare (Sosnoski, 1999: 166). *Smântânirea sau frunzărirea (skimming)* presupune că din cuprinsul unui articol, se poate selecta doar ceea ce prezintă interes pentru a îl ajuta pe cititorul care are multe de citit (Sosnoski, 1999: 167). *Ciugulirea/scobirea/ săpătura cu târnăcopul (pecking)* presupune că lectorul alege câte puţin din toate, fără a urmări logica textelor din care selectează diverse fragmente (Sosnoski, 1999: 168). *Impunerea (imposing*) este a patra strategie descrisă de Sosnoski care se referă la faptul că după lectura hyper textului (gen articol Wikipedia) cititorul se întreabă dacă ceea ce a citit e adevărat sau e o minciună, pentru că hyper textele au mai puţină coerenţă, unitate şi autoritate decât are un roman sau un poem. Cititorul unui hyper text e mai interesat să îl mineze, pentru a îşi impune punctul de vedere în text şi pentru a-l utiliza în propriul său interes, impunându-i propriul sens. (Sosnoski, 1999: 168) *Filmarea (filming)* este strategia de lectură care se referă la raportul elementele grafice şi elementele verbale ale textului, raport care favorizează imaginea în hyper texte. (Sosnoski, 1999: 169) Cu alte cuvinte cititorul „filmează" imaginile, adică defavorizează lectura textului. Hipercititorii sunt consideraţi libroclaşti, adică spărgătorii de cărţi/texte, pentru că ei atribuie hipertextele cu nenumăraţi autori domeniului public. Orice fel de link pe care un site îl creează către un alt site este un act de anulare a autorităţii, pentru că acesta îl utilizează în scopuri proprii. (Sosnoski, 1999: 169)*Încălcarea legilor sau hotarelor textului* (*trespassing*) (Sosnoski, 1999: 163) este una dintre greşelile frecvente ale hiper lectorului /hyper reader, care trebuie să respecte rigorile restabilirii frontierelor textului pentru a evita plagiatul. (Sosnoski, 1999: 170)*Privarea de autoritate* a hyper textului are loc în momenul în care hiper cititorul îl concediază pe autor, asumându-şi prin asamblarea şi reasamblarea *fragmentelor* textului în structura/ forma proprie a textului pentru care semnează ca autor. (Sosnoski, 1999: 170, 171). În privinţa ultimelor trei strategii de lectură (*încălcarea hotarelor hyper-textului, privarea de autoritate şi fragmentarea*), dispare pur şi simplu graniţa dintre cititor şi autor, deoarece fragmentarea oferă libertatea logică, topologică şi asociativă a fragmentelor. (Sosnoski, 1999: 172)

Celor opt strategii de hiperlectură, (hyper reading sau hyperreading), Catherine Hayles, autoarea studiului *Cum gândim: digital media şi tehnogeneza contemporană (How We Think: Digital Media and Contemporary Technogenesis)*publicat în 2012 le adaugă strategia de

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

juxtapunere (adică operaţia de comparare a textelor, prin două sau mai multe ferestre deschise pe acelaşi ecran) şi cea de ***scanare*** (adică operaţia de culegere a tuturor imaginilor care au legătură cu subiectul de interes).

Întrebarea fundamentală care rezultă din studiul lui Hayles era cum să transformi în abilităţi de lectură toate aceste teoretizări strategiilor lecturii în epoca digitală şi cum să construieşti o punte între lectura textului pe hârtie şi lectura textului în format digitizat. (Hayles, 2012: 56)

Lectura socială (social reading) e o formă de colaborare în procesul de lectură on-line care implică discuţii care augmentează timpul de lectură şi înţelegerea şi care se transformă într-o experienţă de lectură colectivă. Proiectul citirii romanului *The Golden Notebook* de Doris Lessing bazat pe comunicare asincronă este un exemplu de social reading. Lectura socială este formală în opoziţie cu mica discuţie despre lectură, participarea putând fi sincronă sau asincronă (lectorii citesc când pot, simultan sau nu acelaşi text). Lectura socială este persistentă în opoziţie cu o conversaţie oarecare. Ea creează un anumit mediu de lectură dar nu îl exclude pe celălalt, adică lectura adâncă, clasică.

Lectura la distanţă (distant reading) este o formulare recent evaluată de către studiile italianului Franco Moretti, în opoziţie cu lectura apropiată de intimitatea textului (close reading). În vreme ce cititorul clasic sau close reader se concentrează pe o singură particularitate a textului literar, cititorul de la distanţă (distant reader) poate analiza sute sau mii de texte literare pentru a identifica tipare la scară istorică generală, matrice care nu ţin seama de graniţele istorice sau de limitările temporale. Cititorii de la distanţă/Distant readers folosesc metode din ştiinţele sociale şi naturale. Rezultatul acestor studii este un grafic, o hartă sau un arbore. Nu e pentru prima dată în istoria culturală când geometria apare în studiile umaniste. Cărţile lui Franco Moretti, profesorul italian de la Universitatea Standfort au generat o nelinişte referitoare la renunţarea la cititorul clasic şi la close reading şi la studiile aferente, graţie interesului pentru combinarea matematicii şi a geografiei cu studiile literare, urmând ca în urma analizei computaţionale, pe o bază de date, să se identifice tipare recurente, evoluţii şi involuţii la scară istorică amplă a unor specii literare precum romanul. Fie că este vorba despre valul romanului epistolar, valul romanului gotic sau despre valul romanului istoric, hărţile sale ilustrează distribuţia protagoniştilor în diverse medii sociale. Harta dstribuţiei protagoniştilor în Paris se concentrează asupra axei de simetrie reprezentată de Sena, unde bărbaţii protagonişti ai romanului trăiesc în lumea artistică a malului stâng, în vreme ce femeile protagoniste ale romanelor, trăiesc în partea de nord a Senei, în zona comercială şi în zona aristocratică Saint Germain. Prin intermediul arborilor, Moretti redă dezvoltarea stilului indirect. Studiile realizate de Franco Moretti reprezintă o analiză cantitativă a informaţiilor din romanele europene din perioada 1800-2000. Principalele argumente ale autorului legate de utilizarea lecturii la distanţă/distant reading sunt:

1. În loc să se concentreze asupra studierii semantice şi sintactice a unui singur autor, critica are la dispoziţie posibilitatea de a scana o mare cantitate de texte, de a le transforma în baze de date pentru studierea tiparelor evolutive şi involutive recurente la nivelul diverselor specii literare preferate de cititori, precum romanul.
2. Lărgirea şi redeschiderea canonului literar prin analizarea literaturii pierdute sau uitate (literatura scrisă de femei, literatura scrisă de persoanele de culoare)în canonul care includea doar nume de excepţie precum Shakespeare, Goethe etc. toţi autorii fiind „bărbaţi albi”.
3. O mai mare obiectivitate în analiza literaturii, dincolo de normele, valorile şi prejudecăţile fiecărui critic literar.

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

Noutatea acestei strategii profesionale de lectură (distant reading) propusă de Franco Moretti constă în asocierea programelor de computer în studiile literare şi a bazelor de date, pentru analizarea unor anumite teme de cercetare.

Solomon Marcus explica interferenţa matematicii/informaticii în arhitectura spiritului uman oglindită în ştiinţele umaniste de-a lungul timpului:

„Mai întâi, urmărind firul dezvoltării matematicii la vechii greci, constatăm caracterul predominant spiritual al ei, vocaţia contemplării unor armonii de forme şi arhetipuri. Inventarea teoremei este o achiziţie spirituală care, numai ea singură, ar fi suficientă pentru a asigura prestigiul peste milenii al culturii vechilor greci. La Pitagora, matematica şi muzica sunt inseparabile, amândouă raportate deopotrivă la cosmos şi la arhitectura spiritului uman. Numerele, intervalele muzicale şi mişcarea corpurilor cereşti conduc la ceea ce s-a numit *muzica sferelor*. Cele cinci tipuri de poliedre regulate, puse în evidenţă de Platon, sunt entităţi la fel de fundamentale ca dreapta, cercul, pătratul şi sfera la Euclid, şi fac parte din viziunea lui Platon asupra matematicii ca reprezentare a universului. Le găsim în mituri, în diferitele religii, în simbolismul artelor şi în rezultatele fundamentale ale ştiinţei. Numărul prim, şirul lui Fibonacci, proporţia de aur, ideile de grup, de mulţime ordonată, de spaţiu topologic, banda lui Möbius, sticla lui Klein, noţiunea de infinit mic, la Leibniz, şi universul non-standard al lui Robinson rezumă structuri, prototipuri şi procese sau comportamente cu valoare universală. De aceea pot apărea deopotrivă în natură şi în cultură, în ştiinţă şi în artă, în natura inertă şi în cea vie. Pentru cultura vechilor greci, Platon reprezintă cea mai înaltă expresie a matematicii ca aspect fundamental al spiritului uman. Pentru Aristotel, discipolul lui Platon, matematica nu este o parte a ştiinţei şi nu este subordonată acesteia; matematica se ocupă de obiecte al căror interes este de sine stătător şi care admit o motivare estetică.

Spiritualitatea matematicii: secolele XIII-XVII

Sf. Augustin (354-430) preluase de la Platon fascinaţia pentru numere, iar de la Euclid metoda de procedare axiomatic-deductivă. Această metodă avea să fie urmată de teologia catolică până spre secolul al XVII-lea. Dar nu numai teologia, ci şi alte discipline au urmat aceeaşi cale; a se vedea *Etica* lui Spinoza (1632-1677) şi mecanica newtoniană. Duns Scotus (secolul al XIII-lea) se ocupă de problema existenţei şi infinităţii lui Dumnezeu, folosind procedee care prefigurează noţiuni din ceea ce azi numim teoria mulţimilor ordonate. Nicolaus Cusanus (1401-1464) vede în matematică unicul mod de a ajunge la certitudine. Ca şi Descartes, mai târziu, Cusanus adoptă ipoteza unui Univers indefinit (nu infinit). N. Copernic (1473-1543) propune, în lucrarea sa privind mişcările de revoluţie ale sferelor cereşti (1540), un model matematic al heliocentrismului. Opera lui Copernic a rămas în primul rând pentru valoarea ei ştiinţifică, dar şi calitatea ei literară este remarcabilă; este un poem dedicat Soarelui şi Cercului.

În perioada Renaşterii (secolul al XV-lea) are loc o alianţă fericită între artele vizuale şi matematică, prin nume ca Leonardo da Vinci, Bruneleschi, Alberti, Albrecht Dürer, Piero della Francesca şi Bombelli. Se realizează astfel un progres substanţial în înţelegerea perspectivei (reprezentarea spaţiului cu trei dimensiuni în cel cu două dimensiuni).

Galileo Galilei (1564-1642), prin *Il Saggiatore, Sidereus Nuncius* şi mai cu seamă prin opera sa *Dialog,* se înscrie în istorie drept unul dintre părinţii ştiinţei moderne, prin recunoaşterea rolului central al matematicii în înţelegerea lumii. Dar, după cum au atras atenţia Leopardi şi Italo Calvino, prin aceleaşi opere Galilei rămâne şi ca unul dintre marii scriitori în proză ai Italiei. Un alt savant dublat de un scriitor este Johannes Kepler (1571-1630), care în *Astronomia Nova* (1609) face apel la cele cinci tipuri de poliedre ale lui Platon pentru a studia interacţiunea dintre om şi cosmos. Kepler demonstrează că traiectoriile planetelor nu sunt circulare, cum se

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

credea, ci eliptice; sunt astfel aduse în atenţie secţiunile conice ale lui Apollonius de Perga (262-180). Pasul următor: Isaac Newton (1642-1727) descoperă legea atracţiei universale (1687).

René Descartes (1586-1650) preconizează o ştiinţă unificată, având ca model matematica. Asemenea lui Galilei, Descartes crede că matematica este cheia care deschide drumul spre o imagine globală, unificată şi coerentă a lumii. Plecând de la matematică, Descartes s-a simţit proiectat în fizică, filozofie, psihologie, fiziologie şi cosmologie, în toate acestea devenind un pionier. În *Discurs asupra metodei*, Descartes străluceşte nu numai prin deducţie filozofică, ci şi prin aspectul literar." (Marcus, 2010: 54, 55, 56)

La fel ca și lectura la distanță, *lectura suprafeței (surface reading*) reprezintă o nouă strategie profesională de lectură, care se concentrează nu pe interpretarea textului literar, ci pe materialitatea cărților, pe materialul din care sunt confecționate. Pentru lectorii suprafețelor, faptul că citim o carte tipărită sau un e-book reprezintă o mare diferență. Tot o mare diferență este și în privința lecturii unei piese de Shakespeare într-o ediție bibliofilă, în ediția princeps învelită în piele, într-o ediție ieftină din secolul XXI, pe un hard sau tipărită. Materialitatea cărții contează foarte mult pentru acest tip de lectură. Lectorii suprafețelor pretind ca materialul din care este făcută cartea posedă așa numitele calități tactile (*haptic qualities*), care complinesc cunoașterea conținutului informațional. Cititul cu mâna examinează estetic calitatea cărții din mâna cititorului. Acesta din urmă apreciază „calitățile tactile și trăsăturile legate de mobilitate". Studiul atingerii este privit ca un „mod de comunicare". (*Reading by Hand-the haptic evaluation of artists' books*. https://www.researchgate.net/publication/26410992_Reading_by_Hand__the_haptic_evaluation_of_artists%27_books [accesat pe 8 mai 2018]) .

100 de romane românești din perioada 1850-1920 în viziunea lecturii la distanță

Orice bază de date rămâne accesibilă sau nu, în funcţie de tipurile de media şi de programe utilizate pentru constituirea sa. Într-o lume în care punţile de comunicare în cazul programelor informatice se taie la fiecare 10 ani, problema durabilităţii şi a accesibilităţii datelor de către generaţiile următoare este una dintre cele mai importante. Acţiunea COST referitoare la lectura la distanţă în istoria literară europeană, CA16204 DISTANTREADING FOR EUROPEAN LITERARY HISTORY priveşte proiectul selectării a 100 de romane din fiecare literatură europeană din perioada 1850-1920 şi a propus o grupare de idei care să orienteze selecţia pe https://distantreading.github.io/sampling_proposal.html

a. **Criteriile selecţiei**

Cum fiecare literatură are particularităţile sale, propriile medii de publicare, propriile texte referitoare la romanul realist, romanul popular, principala provocare e legată de criteriile de comparare, adică elementele care se regăsesc sau nu în toate literaturile comparate.

De asemenea este important de subliniat că fiecare literatură a făcut cunoştinţă cu această specie literară (romanul) la o anumită dată când înţelesul noţiunii de autor era diferit. Proporţia dintre autorii identificaţi în perioada respectivă între 1850 şi 1920 (bărbaţi şi femei, cel puţin 20%) ar putea duce la lărgirea canonului. Proiectul este centrat pe identificarea elementelor care sunt comune literaturilor din perioada amintită şi a diferenţelor dintre ele, dacă ceva diferit trebuie subliniat sau dacă ceva trebuie eliminat ori adăugat.

b. **Digitizarea şi sursele**

Se preconizează selecţia textelor din metadata, bibliografia bazată pe descrierile bibliografice standard, selecţia autorilor, crearea unor liste cu fişiere disponibile pentru fiecare literatură pornind de la „inventarele" academice confirmate (*Dicţionarul romanului românesc*), selectarea din aceste liste a elementelor legate de popularitate care să recomande romanele

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

respective pentru lista celor 100 de romane şi digitizarea acestor mateirale în decurs de doi ani, în format pdf.

Problema criteriilor comune de realizare a selecţiei a evidenţiat faptul că limba de publicare şi mai ales locul publicării operei literare schimbă apartenenţa lucrării respective. (Cazul literaturii Bucurei Dumbravă, scriitoare de limbă germană şi română care a făcut cunoscută România prin subiectele româneşti ale romanelor sale în limba germană a scos în evidenţă faptul că romanele sale nu sunt incluse în nici un canon literar.)

Există perioade în care anumiţi autori domină prin publicarea unui număr mai mare de romane, punându-şi amprenta asupra epocii sau asupra operelor altor autori. Este importantă relevaţa materialelor digitizate. Balanţa dintre canonicitate şi non-canonicitate trebuie echilibrată în vederea rescrierii canonului.

Ediţiile traduse în limbi străine ale aceluiaşi roman sunt o probă de popularitate. În acelaşi sens, ediţiile reeditate succesiv în aceeaşi limbă constituie o probă a popularităţii. În funcţie de obiectivele cercetării se poate urmări:

1. Selectarea romanelor în care un anumit scriitor este menţionat în opera respectivă, permite realizarea unei constelaţii de personaje, de autori.
2. Selectarea romanelor în care personajele mănâncă, citesc etc.
3. Selectarea romanelor în care complexitatea stilului generează cercetări morfo-sintactice şi stilistice: numărul silabelor din cuvintele utilizate, numărul cuvintelor din frază; tipurile de metafore; tipurile naratologice (Gerard Genette)
4. Selectarea romanelor care vorbesc despre români: cum se văd românii, cum îi văd alţii pe români.
5. Selectarea romanelor care privesc istoria cărţii şi a cititului: cititorii ca personaje; formulele de adresare referitoare la bărbatul scriitor sau femeia scriitoare; idiolectele cititorilor ca personaje sub influenţa lecturilor. (Vezi Dinu Păturică şi biblioteca clasică din care selectează fragmentele referitoare la parvenire şi parvenitism.)

c. **Exemplele de criterii pentru selecţia ELTeC sunt:**

- *Sarcina de lucru:* se referă la liniile directoare pentru schema de corpus, schemele de adnotări de bază și metadate și fluxul de lucru. Această preocupare aflată în lucru se concentrează pe designul corpusului și pe metadate, deoarece ambele sarcini se intersectează reciproc. Pentru crearea unui astfel de corpus de referință, avem nevoie de un design corporal care să permită comparabilitatea textelor și a sub-colecțiilor individuale în funcție de seturile diferite de metadate. Ar trebui să fie posibil ca fiecare membru al acțiunii COST să eșantioneze sub-colecții din ELTeC pentru sarcini specifice și întrebări de cercetare. Într-un prim pas, ne concentrăm asupra dezvoltării unor criterii de selecție clare, operaționalizate, transparente și motivate pentru corpus.

Este important să subliniem faptul că nu se intenționează definirea romanului ci a tipurilor de criterii de selecție folosite pentru ELTeC. Scopul acțiunii COST CA16204 este de a crea un corpus mare de literatură de referință din perioada (1840) 1850-1920 (prima perioadă) pentru diferite metode computaționale de citire la distanță pentru adnotarea și analiza corpusului.

- ***Metodă:*** În primul rând, discuţia porneşte de la întrebarea dacă sarcina de a construi corpusul necesită criterii de selecție normative (canon) sau criterii metodice de selecție (eșantionare corporală). Prima diferență importantă dintre abordări este motivația criteriilor. Un canon este portretul prestigiosului statut

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

social, cultural, economic și reflectă decizii normative de auto-promovare și de rating. Dimpotrivă, designul corporal urmează o întrebare sau un context de cercetare și, prin urmare, este orientat mai mult spre obiectivul cercetării. Un al doilea aspect important este modul de examinare a textelor reale. Moisil (2009: 876) afirmă că „datele sunt ontologic diferite de lume". Deci există o diferență între textele din lume și datele pe care le creăm. Prin texte, putem lua în considerare manifestarea sau extinderea sau lucrarea unui text (conform IFLA 2009). Un canon poate conține o extensie a unui anumit text care este disponibil în diferite limbi și tipărite. Din punct de vedere ontologic, aceste nivele diferite de text diferă de ceea ce ar putea fi un text dintr-un corpus (cf. van Zundert și Andrews 2017). Aceasta înseamnă că digitizarea este un fel de adnotare, deci interpretare (Odebrecht et al 2017). O reprezentare a unui text într-un corpus (de exemplu, transcriere, OCR) este rezultatul interpretării. Un proiect de corpus trebuie să ia în considerare acest lucru pentru problemele de eșantionare și digitizare.La sfârșitul acțiunii, ELTeC ar trebui să conțină texte literare (romane) dintr-o perioadă distinctă și în mai multe limbi. Pentru fiecare limbă (și astfel pentru fiecare context cultural) există o diversitate de canoane, care reflectă diferite grupuri de prestigiu, cum ar fi editori, autori și cititori. Acești actori și posibila lor influență asupra construirii canonice sunt multi-relaționale. Fiecare canon este rezultatul textelor din diferite perspective. Evaluarea poate reflecta evaluarea intelectuală (un text este un reprezentant al unei anumite perioade de literatură, este influențat, este important), ratingul economic (un text este publicat în mai multe ediții tipărite) sau evaluarea cititorilor (un text este cel mai popular în cadrul un anumit grup de cititori) (Hermann 2011 sau Winko 1996). Toate aceste evaluări se pot schimba în timp și pot, de asemenea, să intervină între ele. Un canon poate, prin urmare, să reflecte diferite interpretări ale textelor „celebre", „importante" sau „influente". Aceste criterii nu sunt în general comparabile. De exemplu, textele dintr-o comunitate de limbi mai mici, cum ar fi româna, sunt mai puțin probabil să fie reproduse frecvent decât textele în limba engleză din aceeași perioadă și gen. În plus, gradul de conștientizare a textelor depinde de influența țării și a editurilor lor.

Criteriile derivate dintr-un canon nu sunt complet comparabile și categorice. Ce canon prestigios al grupului ar trebui să fie luat în considerare, care ar trebui exclus și de ce? Există canoane comparabile pentru romane în toate țările limbii în cauză? Algee-Hewitt și McGurl (2015) arată o abordare a designului corporal bazat pe mai multe canoane și care sunt tipurile de probleme care apar. Fiecare analiză a corpusului arată doar efectele diferite ale deciziilor luate de grupul normativ. Considerarea canoanelor naționale este, de asemenea, foarte dificilă și oarecum problematică. Un exemplu este Canonul național românesc de literatură dezvoltat în secolul al XVIII-lea și promovat de sistemul educațional național până în 1989. Din 1989, sistemul educațional românesc nu a promovat un canon, ci a recomandat o listă formată din numele a 10 autori pentru examenul de bacalaureat, fără a recomanda o listă de cărți de citit în școală sau în universitate. România nu este singură în acest demers, Germania reunificată urmând același drum. Astfel, luarea unor astfel de canoane ca parte a unei baze de eșantionare a ELTeC ar însemna reflectarea unui trecut politic și social al educației și politicii din țările respective. Alegerea între canoane poate însemna alegerea între gusturile literaturii (actuale) (în trecut și

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

prezent) și gusturile din literatura anterioară, atunci când autorul canonului evaluează textele istorice. În cele din urmă, aceste canoane nu sunt construite pentru a fi linii directoare de eșantionare pentru un corpus pe care ne-ar plăcea să îl construim în acțiunea COST.„Scopul principal și obiectivul acțiunii COST CA 16204 este ca această acțiune să dezvolte resursele și metodele necesare pentru a schimba modul în care este scrisă istoria literară europeană". Acest obiectiv necesită o nouă abordare a designului corporal, a modelelor de metadate și a modelelor de adnotări. După cum afirmă Fowler (2002, 214): „Actualul canon stabilește limitele înțelegerii noastre în literatură în mai multe moduri". Bazarea pe canoane va împiedica obiectivul acțiunii într-un mod fundamental. Canoanele oferă acces tradițional și normativ la istoria literaturii. În schimb, acțiunea se concentrează pe noi abordări pentru a spune o altă poveste. În schimb, am putea decide dacă colecția noastră ar trebui să conțină un amestec de opere care nu au fost reproduse niciodată de la prima lor apariție, lucrări care au fost reproduse de câteva ori în decursul unuia sau două decenii de la prima lor apariție și lucrări reproduse în aproape fiecare deceniu de la prima lor apariție.

Prin urmare, se susține o abordare non-normativă, dar bazată pe metadate, a criteriilor de eșantionare, care vor urma o abordare de proiectare corporală. Criteriile de eșantionare ale Corpus-ului sunt orientate / dezvoltate în cea mai mare parte de întrebarea și / sau contextele de cercetare ale grupului de creatori de corpuri. În acțiunea CA16204, nu avem nici o întrebare de cercetare distinctă, nici un grup fix și anterior cunoscut de creatori de corpusu-uri. Contextul de cercetare al acțiunii este mai mult interesat de producerea de cunoștințe în sens metodologic și nu preferă o singură metodă, model sau teorie. În plus, grupul membru al acțiunii va fluctua și va consta din cercetări din diferite discipline cu diferite contexte teoretice și culturale. Astfel, intenţia este să se construiască structura corporală pe o bază metodică. Prin această metodă se va putea, de asemenea, să se selecteze textele canonice, dar nu numai acestea.

Reprezentativitatea: În plus față de aspectul „prestigiului" (canonul), aspectul reprezentativității este problematic pentru proiectarea corpusului. Dezvoltarea unor criterii pentru proiectarea corpusului înseamnă a determina ce tip de eșantion din lume ce va fi inclus în baza de date. Evident, includerea întregii literaturi a populaţiilor din secolul al XIX-lea în mai multe limbi este imposibilă. Așadar, trebuie să se facă un compromis între ceea ce dorim să avem în corpus (toată literatura) și ceea ce putem pune în corpus (eșantioane).Este adevărat că nu există un corpus „bun" sau „rău", deoarece modul în care un corpus este proiectat depinde de tipul de corpus și de modul în care acesta va fi utilizat. (Hunston 2008, 155) Un proiect de corpus trebuie să urmeze obiectivul cercetării. Pentru acțiune, reprezentativitatea poate fi relația dintre corpus și corpul literaturii în cauză. „Reprezentativitatea se referă la măsura în care un eșantion cuprinde întreaga gamă de variabilitate într-o populație" (Biber 1993, 243). A spune ceva despre reprezentativitatea unui corpus necesită cunoștințe despre întreaga literatură a populație (în perioada în cauză). De fapt, nu se cunoaște fiecare carte a fiecărei limbi publicate / citite / discutate în Europa în perioada în cauză. În plus, este imposibil să se identifice o listă completă a „categoriilor" care ar explica exhaustiv toate textele produse într-o anumită limbă "(Hunston 2008, 161) sau context. Astfel de categorii se referă la diferiți factori, cum ar fi caracteristicile autorilor, de exemplu, genul sau locul nașterii, editorii, subiectele textelor, cititorii etc. În contextul construcției canonice, nu există nici o măsură reală a „semnificației" a unui tip de discurs către o comunitate. Șansa ca un corpus să reprezinte întreaga populație dintr-un spaţiu crește odată cu mărimea unui corpus. În acest fel, mărimea și reprezentativitatea sunt conectate. (Vezi Biber (1993) și Hunston (2008) pentru o discuție detaliată.)

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

Reprezentativitatea este, prin urmare, un fel de ideal, pe care ne-ar plăcea să-l urmăm, dar care nu poate fi atins ca întreg. În conformitate cu memorandumul de înțelegere, ELTeC poate fi proiectat ca un corpus model de monitorizare, în care textele (din diferite limbi și perioade) să poată fi adăugate în timp.

Un corpus complet echilibrat este un ideal pe care se încearcă să fie realizat alături de idealul de reprezentativitate (Hunston 2008, 163). Conform Memorandumului de înțelegere, corpusul va conține 2500 de romane cu texte complete, cel puțin în 10 limbi diferite:

a. Limbi: engleză, franceză, germană, greacă, italiană, poloneză, portugheză, rusă, spaniolă (core ELTeC)

b. prima tranşă: 6 subcolecţii (100 de romane pe limbă) 1850-1920 începând cu limbile britanică, franceză, spaniolă, germană, greacă, poloneză

c. a doua tranşă: 4 subcollecţii (100 de romane pe limbă) 1850-1920

d. a treia tranşă: 6 subcollecţii în limbi suplimentare și subcollecţii pentru toate cele 16 limbi 1780-1850,

e. Se va încerca de asemenea, inluderea altor romane din alte literaturi în limbi, cum ar fi limba maghiara, sârba, elveţiana, româna, ceha, letona, norvegiana.

În acest fel, ELTeC este echilibrat în ceea ce privește limbile literaturilor pe care intenţionează să le inludă. În ceea ce privește genul, corpusul nu este echilibrat, ci omogen; toate textele din corpus vor fi romane complete. În ceea ce privește timpul, proiectul corpus-ului se va concentra pe perioada 1850-1920.

Întrebarea este dacă se doreşte să utilizăm fiecare criteriu, cu intenţia de a reprezenta varietatea valorilor posibile sau ar trebui ca eşantionul să reprezinte distribuţia acestor valori a eşantioanelor?

Să presupunem că dorim să selectăm 100 de texte dintr-o populaţie de texte publicate pe o perioadă de (de exemplu) 20 de decenii. Am putea selecta cinci texte din prima decadă, cinci din cel de-a doua, și așa mai departe, formând cele 100 de titluri, împărţite uniform în decursul posibilelor decenii. Probabilitatea ca un text din corpusul nostru să apară într-o anumită decadă va fi întotdeauna aceeași: 1 din 5. Această selecţie reprezintă varietatea valorilor posibile pentru criteriul respectiv. Să presupunem acum că ne uităm mai îndeaproape la numărul de titluri din fiecare deceniu disponibile efectiv în colecţia pe care o prelevăm. Este mai mult decât probabil că acest număr va varia semnificativ: de exemplu, am putea observa că există 2000 de titluri publicate în deceniul x și numai 100 în decada y. Pentru a reprezenta statistic această populaţie, ar trebui să o facem de 20 de ori mai probabil ca un titlu ales aleatoriu să vină din decada x decât din decada y. Deoarece numărul total de titluri pe care le putem alege este destul de mic în raport cu numărul total disponibil în realitate, aplicarea strictă a acestui principiu ar putea însemna că nu putem alege deloc titluri din câteva decenii. Acesta este motivul pentru care preferăm să facem eșantionarea să reprezinte mai degrabă varietate decât frecvență; alt motiv este că nu putem alege un număr fracţionat de titluri. Când începem să analizăm mai mult de un criteriu, sarcina de a ne asigura că numerele din eșantionul nostru reflectă cu acurateţe distribuţia tuturor valorilor din întreaga colecţie devine complexă.

Urmând abordarea reprezentării varietăţii unei colecţii, trebuie să decidem care dintre criterii este echilibrat în ce fel și care interferează cu alte criterii. De exemplu, este posibil să dorim să alegem în mod echilibrat romane de la autori și bărbaţi. Acest lucru poate însemna că în totalul tuturor romanelor o jumătate va fi de la autori de sex feminin. Fără nicio altă

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

reglementare, am putea avea mai mulţi autori de sex feminin într-un deceniu decât în alte decenii. Dacă dorim să avem un număr egal de autori de sex masculin şi de sex feminin în fiecare deceniu, trebuie să conectăm criteriul genului autorului cu criteriul timpului. Făcând acest lucru, ar putea complica procesul de selecţie (adică găsirea de romane pentru această proporţie în fiecare deceniu al perioadei în cauză). Deci, trebuie să se decidem care categorii trebuie să fie prezente într-un mod echilibrat în corpus.

d. ***Cerinţe privind criteriile de eşantionare:***

Conform proiectului, designul corpusului ar trebui să fie echilibrat în ceea ce priveşte limba şi data publicării textelor. Aceasta înseamnă că acest corpus nu trebuie să se bazeze exclusiv pe criterii cronologice, ceea ce înseamnă că e nevoie de un text din fiecare an al perioadei în cauză. Principalul criteriu de eşantionare „limba" nu va necesita includerea traducerilor. Se ia în considerare prima ediţie a unui roman sau alte ediţii ale acestor romane. Roman, înseamnă ediţia cărţii, excluzând astfel romane doar tipărite în reviste. Dacă luăm în considerare ediţiile unui roman, aceste ediţii ar trebui să fie disponibile în mod liber (licenţe gratuite pentru reutilizarea acestora.) Prima ediţie este cea mai interesantă din punct de vedere filologic, deoarece reprezintă textele autentice ale autorilor, îngrijite şi scrise conform normei literare. Se vor combina toate formele de cuvinte, care sunt separate prin linii oblice. În momentul de faţă, trebuie să presupunem că nu există instrumente de normare (suficient de bune) pentru fiecare limbă. Ediţiile ulterioare ale unui roman pot fi deja normate. Acest lucru ar putea duce la reprezentări diferite de text în ELTeC, care ar trebui indicate în metadate.Considerând, de asemenea, ediţiile mai târziu disponibile ale unui roman au două avantaje: În primul rând, membrii acţiunii COST pot deja să ofere documente text (html, TEI etc.) editate ulterior şi, în unele limbi, ar putea fi mai uşor să găsească mai târziu ediţii care există deja într-un format care poate fi citit de maşină (în acest fel nu trebuie să depunem eforturi în digitizarea acestora).

Disponibilitatea electronică nu ar trebui să fie un criteriu de eşantionare principal. Un text nu trebuie exclus din ELTeC deoarece nu este digitizat, dar trebuie exclus, dacă textul nu poate fi disponibil în mod liber în ELTeC. Dacă utilizăm doar disponibilitatea ca criteriu de selecţie, suntem expuşi riscului de a copia proiecte precum "Gutenberg", de exemplu. Apoi avem nevoie de criterii suplimentare, care pot fi aplicate fără să fie nevoie să cunoaşteţi (citiţi) textele în cauză. Criteriile trebuie verificate fără o cunoaştere aprofundată a textelor. În caz contrar, acest lucru se va opune obiectivului întregii acţiuni şi abordării metodice a lecturii îndepărtate. Criteriile trebuie să fie operaţionabile, ceea ce înseamnă că pot fi decise din metadatele de text. Aici, se definesc metadatele de text într-un domeniu mai larg decât doar metadatele bibliografice clasice. În acest fel, designul corpus interacţionează cu metadatele. Unele metadate ale textului pot fi folosite drept criterii de eşantionare. Aceste criterii sunt criterii text-externe şi -interne (cf. Hunston 2008) pe care trebuie să ne bazăm pe atunci.

Sugestia este să se utilizeze un tabel online ca mijloc de colectare a nominalizărilor pentru includerea în ELTeC, dar alte metode sunt fezabile.

Criterii de eşantionare

Nivelul 1 Criteriul eligibilitate:

Pentru a fi inclus, un text trebuie:

- Să fi fost publicat pentru prima oară ca o carte între 1850 şi 1920, sub-grupat şi împărţit în mod egal într-o perioadă de zeci de ani.
- Să fi fost publicat pentru prima dată într-o ţară europeană. [fără să fie chiar „primul" din acea decadă]

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

- Să fie un roman, adică o narațiune de proză fictivă cu o lungime minimă de 10.000 de cuvinte.
- Să fi fost inițial scrise în limba subcolecției date

Criteriul compoziției sau nivel 2.

Printre romanele din fiecare limbă, subcolecția trebuie să conțină:

- cel puțin 10% -50% au fost scrise de autori de sex feminin pentru subcolecția limbii.
- cel puțin 10 autori sunt reprezentați cu trei romane.
- cel puțin 30% sunt romane foarte canonizate, cel puțin 30% ar trebui să fie romane non-canonizate, bazate pe retipărirea a două grupe:

1 Grup: canon. retipărite de mai multe ori

2. Grupa: non-canon. nu sau o dată retipărită, perioada: 1980-2000

cel puțin 20% sunt romane scurte (10-50k cuvinte-token), cel puțin 20% sunt romane lungi (> 200k cuvânt-token).

3. Redefinirea transnațională a periodizărilor din istoria literară națională prin intermediul unei specii literare: romanul

- Data: 1850 - 1920 (prima etapă)
- Se va împărți în decenii
  - grupa A (1850-1860)
  - grupa B (1861-1870)
  - grupa C (1871-1880)
  - grupa D (1881-1890)
  - grupa E (1891-1900)
  - grupa F (1901-1910)
  - grupa G (1911-1920)
- Întrebare deschisă: Ar trebui să extindem perioada până în 1840?

Metadate pentru textele din ELTeC

Limba textului

MoA definește limbile care urmează să fie eșantionate. Nu propune diferențierea variației regionale (de exemplu, în limba germană), nici a variațiilor geografice (de exemplu, francezii din Belgia sau Franța sau Elveția). Aceasta presupune numai tipuri de limbi europene, astfel încât engleza exclude engleza americană; franceza exclude Quebecois.

Întrebare deschisă: Poate câteva excepții: - Locul publicării este uneori o problemă: de ex. pentru romanele portugheze publicate în publicații braziliene sau autori români, croați publicați în Germania.

Limbi posibile pentru prima iterație: olandeză, engleză, franceză, germană, greacă, italiană, poloneză, portugheză, rusă, spaniolă, maghiară

Numărătoarea edițiilor

Propunem să utilizăm de câte ori este reprodusă o lucrare, ca o măsură obiectivă a recepției, folosind categorii cum ar fi:

scăzut: retipărită de mai puțin de 10 ori
mediu: retipărită de 10 până la 100 de ori
mare: reprodus de mai mult de 100 de ori

Sexul autorului

- Utilizăm următoarele trei categorii pentru genul de autor actual (nu este revendicat)

Masculin
Feminin
mixt (nedefinit sau mai mult de un autor)

- Lungime:

Ar trebui să încercăm să includem o varietate de lungimi

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

scurt (mai puțin de 5000 de cuvinte)
mediu (5000 - 20000 de cuvinte)
lung (mai mult de 20000 de cuvinte)

- Felul romanului: Este o problemă deschisă cum se clasifică romanele tematic. Nu e clar cum să poate folosi acest criteriu de eșantionare.

Tema principală

Tabelul următor sugerează numărul minim și maxim de titluri care trebuie selectate pentru fiecare criteriu. De exemplu, pentru fiecare limbă, s-a propus selectarea între 80 și 120 de titluri diferite. Dintre acestea, nu vor reveni mai mult de 20 de la fiecare perioadă dată definită mai sus. Dintre acestea, se va încerca să existe între 5 și 10 exemple din fiecare dintre categoriile de reprint definite (mare, mediu, scăzut). Dintre acestea, numărul produs de autori va fi cuprins între 5 și 8, precum și numărul de autori de sex feminin și numărul emis de autori de sex necunoscut sau nedeterminat.

Limba Data Reprint Autor 80 - 120 20 5-10 5-8

Metadate pentru textele din ELTeC

Afișăm aici elementele de metadate care trebuie colectate pentru fiecare text. Acestea vor fi furnizate de componente specifice ale structurii TEI Header, ca defining în hârtie WG privind Encoding.
Vezi propunerea de Encoding pentru mai multe detalii:

titlu
subtitlu
data publicării
loc de publicare
editor
serie
editor
autor
Nume
sex
limba maternă
locul nasterii
introducerea unei baze de date a unei persoane, cum ar fi GND, dacă este disponibilă
mărimea
în cuvinte / în jetoane
pagini
subiecte (vezi Falkentheorie)
politică, criminalitate, spionaj, provincial, școală, aventură, război, credință, intern, natură, fabrica
subgen
lucrare în curs de dezvoltare
Narator
prima persoana
a treia persoana
povestitorul autorului
canonicitate / recepție
evaluat de un canon: y / n
canon
Cuvinte cheie
de la OPAC? alții? Proprii?
limba
posibil: zona de limbă, tipul de limbă (de ex. germană, bavariană)
Referința sursei (dacă este disponibilă)
de exemplu. DTA, textgrid etc.

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

Cazuri de primă utilizare a corpusului:

1. intertextualitatea: cum sunt menționate lucrările literare
2. constelații de caracter: măsuri de rețea
3. MoU afirmă „atribuirea de autor, modelarea temelor, analiza rețelei de caractere, analiza stilistică"
4. Ce tipuri de locuri / nume de locuri sunt descrise în diferite romane
5. proprietăți structurale, organizare formală
6. descrierea caracterelor; tipuri de caractere; cititorii ca personaje
7. metodele de atribuire a stilului de autor stilometric funcționează în toate limbile în același mod
8. Ce mănâncă oamenii
9. locație, locuri unde participă povești. morfo-sintaxă, lizibilitate; de exemplu. cuvinte / propoziții
10. despre metafore
11. trăsăturile naratalogice vorbesc direct
12. prezentarea altor culturi europene
13. analiza sentimentului
14. aspecte bibliometrice: istoricul cărților
15. dezvoltare diacronică; locul publicării; gen
16. adresarea formularelor
17. Evoluția și validarea mișcărilor literare; definiție empirică
18. expresii temporale
19. toate cele de mai sus într-o perspectivă comparativă variind de ex. bărbat / femeie, data, locul
20. subgenuri?
21. rata și măsurabilitatea schimbării; modul în care se răspândește inovația; atât în subiect, cât și în modul de exprimare
22. Idiolecte de caractere; locuri
23. evoluția cuvintelor în timp
24. coerența locală; coeziunea; evoluția de la realism la modernism.

4. Concluzii: problema translării & exportării romanelor din istoriile literare naționale

În cazul unui proiect de tip distant reading, posibilitatea ca literatura română să se afle pe harta literaturii europene într-o anumită perioadă este condiţionată de efortul conjugat al mai multor actori în timp: criticul/ istoricul literar, bibliograful, bibliologul şi echipa de informaticieni din cadrul bibliotecii (naţionale, judeţene, academice, metropolitane), finanţatorul (Primăria, universitatea, Academia, consiile judeţene), echipa de cercetare a proiectului.

În cazul învăţământului universitar actual din România lipsa a unui domeniu de studiu denumit generic *Digital humanities* este un element, care prin utilizarea sa ar putea schimba coordonatele de percepţie şi difuzare a literaturii române în lume.

Bibliografia primară pentru acest domeniu formată din inventare de corpusuri pe specii literare şi perioade (*Dicţionarul cronologic al romanului românesc* proiect realizat de Institutul de lingvistică şi istorie literară „Sextil Puşcariu" al Academiei Române), sau inventare de lucrări traduse în limbile de circulaţie europeană, pe epoci istorice (Bibliografia titlurilor traduse, Bibliografia traducerilor din literatura română,*Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice* coordonată de profesorul Dan Grigorescu şi realizată la Institutul de critic şi Istorie Literară George Călinescu din Bucureşti)reprezintă primul pas în acest demers.

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

Împachetarea informatică a conţinuturilor literare sub formă de corpus reprezintă provocarea referitoare la accesarea acestora, iar aceste riscuri trebuie evaluate şi rezolvate de comun acord cu învăţaţii umanişti interesaţi de dezvoltarea domeniului digital humanities în România, de producătorii de softuri şi harduri, de specialiştii bibliotecilor digitale din ţara noastră.

BIBLIOGRAPHY

Birkerts, 1994: Birkerts, Sven. The Gutenberg Elegies: The Fate of Reading in an Electronic Age. New York: Fawcett Columbine.

Car, 2013: Carr, Nicholas. 'Is Google Making Us Stupid? What the Internet is Doing to Our Brains'. The Atlantic Magazine. 1.7.2008. Web. 20.5.2013. Web.

Carr, 2010: Carr, Nicholas. The Shallows: What the Internet is Doing to Our Brains. New York: W.W. Norton.

Hayles, 2012: Hayles, N. Katherine. How We Think: Digital Media and Contemporary Technogenesis. Chicago: University of Chicago Press.

Marcus, 1963: Solomon Marcus, *Lingvistica matematică. Modele matematice în lingvistică*. Ed. Didactică și Pedagogică. București, 220 p.

Marcus, 1964: Solomon Marcus, *Gramatici şi automate finite*. Ed. Academiei, București, 256 p.

Marcus, 1966: Solomon Marcus, Edmond Nicolau, Sorin Stati *Introducere în lingvistica matematica* Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 344p.

Marcus, 1966: Solomon Marcus, *Introducere în lingvistica matematică*. Ed Științifică, București, 336 p (în colaborare cu Edmond Nicolau și Sorin Stati)

Marcus, 1966: Solomon Marcus, *Lingvistica matematică* (a doua ediție, revizuită și completată cu patru capitole noi). Ed Didactică și Pedagogică, București, 254p

Marcus, 1967: Solomon Marcus, *Algebraic Linguistics; Analytical Models*. Academic Press, New York, XIV + 254 p.

Marcus, 1967: Solomon Marcus, *Introduction mathematique a la linguistique structurelle*. Dunod, Paris, XII + 282 p.

Marcus, 1969: Solomon Marcus, *Algebraicke modely jazyka*. Ed. Academia, Prague, 289 p.

Marcus, 1970: Solomon Marcus, *Introduzione alla linguistica matematica*. Casa editrice Riccardo Patron, Bologna, 448 p. (in collab. with E. Nicolau and S. Stati).

Marcus, 1970: Solomon Marcus, Proceedings of the Symposium on Algebraic Linguistics held 10-12 February 1970, Smolenice. Publishing House, Slovak Academy of Science, Bratislava, (in colaborare cu Jan Horecky si Laszlo Kalmar).

Marcus, 1970: Solomon Marcus, *Teoretiko-mnozestvennye modeli jazykov*. Ed. Nauka, Moscova, 1970, 332 p. (translation of the first five chapters of the book 10 and of the last chapter of the book 9).

Marcus, 1973: Solomon Marcus, *Mathematische Poetik*. Ed. Academiei, București-Athenaum Verlag, Frankfurt am Main. 437 p.

Marcus, 1974: Solomon Marcus, *Matematicka Poetika*. Ed. Nolit, Belgrad. 337 p.

Marcus, 1974: Solomon Marcus, Poetics and Mathematics. Special issue of the journal POETICS, Mouton, The Hague, no.10. (editor și coordonator).

Marcus, 1975: Solomon Marcus, *Semiotica folclorului. Abordare lingvistico-matematică*. Ed. Academiei, București. 268 p.(co-autor)

Marcus, 1975: Solomon Marcus, Semiotica folclorului. Abordare lingvistico-matematică. Editura Academiei, București. (editor și studiu introductiv).

Marcus, 1976: Solomon Marcus, *Matematicka analyza ctena podruhe*. Ed. Academia, Prague, 234 p.

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

Marcus, 1977: Solomon Marcus, *A nyelvi szépség matematikája*. Ed. Gondolat, Budapesta, 400 p.
Marcus, 1977: Solomon Marcus, *Metode distribuționale algebrice în lingvistică*. Ed. Academiei, București, 256 p. (co-autor).
Marcus, 1977: Solomon Marcus, Metode distributionale-algebrice în lingvistică. Editura Academiei, București, 1977 (editor și studiu introductiv).
Marcus, 1977: Solomon Marcus, The formal study of drama. Special issue of the journal POETICS, North Holland, Amsterdam, vol.6, no.3/4, (editor).
Marcus, 1978: Solomon Marcus, *Introduccion en la linguistica matematica*. Ed. Teide. Barcelona, 386 p. (revised and completed Spanish translation of the book 5).
Marcus, 1978: Solomon Marcus, La semiotique formelle du folklore. Approche linguistico-mathematique. Ed.Klincksieck, Paris - Editura Academiei, București, (editor și studiu introductiv).
Marcus, 1978: Solomon Marcus, *La semiotique formelle du folklore. Approche linguistico-mathematique*. Ed. Klincksieck, Paris - Ed. Academiei, București, 309 p.
Marcus, 1981: Solomon Marcus, *Contextual ambiguities in natural & artificial languages*. Vol. 1, Ed. Communication and Cognition, Ghent, Belgium, 138 p.
Marcus, 1981: Solomon Marcus, Contextual Ambiguities in Natural and in Artificial Languages, vol.1, Communication and Cognition, Ghent, Belgium, (prefațator și coordonator).
Marcus, 1981: Solomon Marcus, Semiotique roumaine. Tipografia Universității din București, (în colaborare cu P.Miclău).
Marcus, 1981: Solomon Marcus, *Snmeia gia ta snmeia*. Ed. Pneumatikos, Atena, 1981, 119 p.
Marcus, 1981: Solomon Marcus, Theorie et pratique de la reception. Special issue of the journal "Degres", Brussels, (în colaborare cu I.Coteanu, P.Miclău și R.Munteanu).
Marcus, 1982: Solomon Marcus, Semiotica matematică a artelor vizuale. Editura științifică și enciclopedică, București, (editor și studiu introductiv).
Marcus, 1983: Solomon Marcus, Contextual Ambiguities in Natural and in Artificial Languages, vol.II, "Communication and Cognition", Ghent, Belgium, (prefațator și coordonator).
Marcus, 1984: Solomon Marcus, The Formal Study of Drama, II. Special issue of the journal POETICS, Amsterdam, vol.13, no.1/2, (editor si coordonator).
Marcus, 1986: Solomon Marcus, *To Paradocso*. Ed. Pneumatikos, Atena, 126 p.
Marcus, 1996: Solomon Marcus, *Language, Logic, Cognition and Communication; A Semiotic, Computational and Historical Approach*. Report 9/96. Grup de Recerca en Linguistica Matematica i Enginyeria del Llenguatge. Reports Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, Spain, 184 p.
Marcus, 2004: Solomon Marcus, *Mathematics in Romania*, Baia Mare, CUB Press 22, 84 p.
Marcus, 2007: Solomon Marcus, *Words and languages everywhere*, Polimetrica, International Scientific Publisher, 542 p.
Marcus, 2010: Solomon Marcus, *Singurătatea matematicianului*, Editura Liternet, colecția Palimsest.
Moretti, 2013: Moretti, Franco *Distant Reading*, Verso, London, New York.
Moretti, 2015: Moretti, Franco *Atlas of the European Novel 1800-1900* Verso, London, New York.
Moretti, 2014 a: Moretti, Franco *The Bourgeois Between History and Literature* Verso, London, New York.

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)

Moretti, 2014 b: Moretti, Franco *The Way of the World The Bildungsroman in European Culture New Edition*, Verso, London, New York.

Sosnoski, 1999: Sosnoski, James J. 'Hyper-Readers and Their Reading-Engines.' Passions, Politics, and 21st Century Technologies. Ed. Gail E. Hawisher und Cynthia L. Selfe. Urbana: Utah State University Press, 161–77.

Stein, 2015: Stein, Bob. 'A Taxonomy of Social Reading: A Proposal'. The Institute for the Future of the Book. June 10, 2015.

BDD-A28594 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:44 UTC)